

Oponentský posudek habilitační práce Branislava Fábryho

Bioetika a právo

Autor si pro svoji habilitační práci vybral velmi aktuální téma bioetiky, které se snaží zakomponovat do širšího právně filosofického rámce právem chráněných hodnot rovnosti, spravedlnosti, lidské důstojnosti a autonomie jedince. Práce se zaměřuje k základním etickým otázkám lidského zrození a smrti a v závěrečné části se snaží dát vztahu bioetiky a práva globálnější a univerzálnější dimenzi.

Současné pokroky biomedicíny a biotechnologií daly bioetice nový rozměr. V habilitační práci analyzované otázky lidské reprodukce, jež tvoří nejvýznamnější oblast bioetiky, přesahují medicínskou oblast etickými, filosofickými a právními aspekty. Nastolují nové etické otázky, se kterými se musí vypořádat vedle filosofie medicíny i právo, jež musí novým medicínským postupům stanovit právní rámec. Habilitant tyto nové medicínské fenomény, vztahující se ke vzniku, podstatě a konci lidského života, analyzuje nejen z pohledu bioetiky a práva, ale dává jim i určitý filosofický rámec. Tuto jeho snahu o komplexní uchopení dané problematiky je třeba ocenit.

Posuzovaná habilitační práce o celkem 161 stranách je rozdělena na úvodní slovo a dvanáct kapitol, z nichž poslední dvanáctá kapitola představuje shrnutí závěrů, k nimž habilitant ve své práci dospěl. Práci uzavírá seznam použité literatury a ostatních pramenů.

V **úvodním slově** autor vyslovuje svoji snahu propojit bioetiku a právo s navázáním i na medicínu a filosofii. Programově se chce v práci zaměřit jen na vybraný okruh medicínských jevů, které jsou z hlediska bioetiky významově zásadnější. Ve zkratce charakterizuje obsah jednotlivých kapitol a stanovuje si ambiciózní cíl komplexně zhodnotit problematiku biomedicíny, zaujmout k ní postoj po právní stránce a i z hlediska společnosti. Formuluje hlavní **hypotézu práce**: Právní regulace v oblasti biomedicíny nestačí a k nalezení odpovědí na výzvy 21. století je třeba multidisciplinární přístup zahrnující i mimoprávní způsoby regulace.

První kapitola se v obecnosti zaměřuje na bioetiku a právo. Autor ve vymezení vztahuje bioetiku k morálce při zacházení se vším živým (s. 12). Zde je třeba poukázat na rozdíl morálky a etiky. Morálka představuje souhrn v určitém společenství přijímaných obecně závazných pravidel, hodnot, zásad, ideálů apod., které jsou individuálně a skupinově diferencovány, směřují ke shodě s naším svědomím a dobrem a jsou modifikovány

pohnutkami. Bioetiku je proto třeba referenčně vztáhnout k etice jako vědě o morálním jednání, jež je teoretickou reflexí morálky. U etiky nejde o to, co je třeba udělat zde a teď, ale ptá se na morální principy a kritéria pro posuzování morálního jednání. Účelem etiky tedy není říci, co je morální jednání, ale co vše je třeba zahrnout do morálních norem, obvykle v podobě určitých etických kodexů. Bioetika využívá specificky poznatků aplikované etiky na řešení praktických otázek lidského života jako takového. Bioetika tak navazuje na lékařskou etiku a zaměřuje se na otázky lidského života v kontextu lékařské vědy a lékařské péče.

Nesnadné je rovněž jednoznačné vymezení biomedicínského práva pokud jde o jeho vztah k medicínskému a zdravotnímu právu a pokud jde o jeho možnost operativně reagovat na nepředvídatelný vývoj biomedicíny. Habilitant si všímá i vztahu práva a morálky (19). Zde je třeba konstatovat, že právo je z velké části morálně indiferentní, tedy amorální, s morálkou z velké části nesouvisející (např. správní právo).

Druhá kapitola se zabývá základními směry v bioetice. Důležitou součástí této kapitoly je otázka vztahu bioetiky a náboženství, který je svou povahou teistický, přitom ale rozdílný pro odlišná náboženství, např. křesťanství a buddhismus.

Třetí kapitola se zaměřuje na otázky spravedlnosti a rovnosti a promítnutí těchto stěžejních hodnot v bioetice. Habilitant zde mluví o spravedlnosti v obecném smyslu (s. 34). V těchto úvahách ale dospějeme k rozdílným závěrům, pokud budeme mluvit o spravedlnosti morální, sociální, právní či spravedlnosti boží. Pokud jde o vztah rovnosti k bioetice (s. 36) je třeba rozlišovat rovnost sociální z hlediska struktury společnosti a rovnost při rozdělování bohatství. Sociální rovnost se určitým způsobem promítne i do rovnosti rozdělování hodnot a autor správně dovozuje, že rozdělování každému stejně při velké sociální nerovnosti vede k nespravedlivému výsledku. Pokud se autor zamýšlí nad spravedlností jako nejvyšší hodnotou v právu a v bioetice (s. 37), pak právě zde vynikne autorem nečiněný rozdíl spravedlnosti právní (legální) a spravedlnosti morální. Spravedlnost v právu znamená nalézt to, co je podle práva spravedlivé, tj. co je *lege artis*, odpovídající výslovně zákonného postupu. Spravedlnost morální se pak se spravedlností právní nemusí ve výsledku shodovat a také často neshoduje. Např. hrazené umělé oplodnění je limitováno dosažením 39. roku, což je ženami vyššího věku považováno za morálně nespravedlivé, ač je to *lege artis*. Autor si vhodně všímá vztahu rovnosti a diskriminace např. při genetických „vylepšováních“.

Čtvrtá kapitola sleduje návazně s předchozí kapitolou vztah lidské důstojnosti a bioetiky. Lidská důstojnost je nejuniverzálnější hodnotou člověka. Autor reflektuje její právní

zakotvení a vhodně vztahuje tuto hodnotu k možným zásahům do lidského embrya a zvažuje důstojnost ve vztahu ke statusu zvířat.

V **páté** a **šesté** kapitole se habilitant zabývá osobou, její právní subjektivitou a vůlí. Má homo oeconomicus dostatek informací, aby mohl uplatnit svoji vůli? Do jaké míry se může prosadit autonomie jedince v bioetice? Plní informovaný souhlas stanovenou funkci? Kam sahá dispozice pacienta, pokud jde o život zachraňující úkony? To jsou zásadní otázky, které si autor klade a vyslovuje k nim svá stanoviska.

V následujících **čtyřech kapitolách** se autor zaměřuje na čtyři aktuální témata bioetiky. Jsou jimi: lidský genom, status lidského těla a jeho součástí, status embrya a umělé přerušování těhotenství a poslední téma smrt, umírání a otázka eutanázie. Výklad těchto čtyř témat bioetiky představuje rozsahem i problematikou jádro habilitační práce a je zpracován uceleně a přehledně. Největší pozornost habilitant věnuje lidskému genomu z hlediska využití kmenových buněk, genetického poradenství, genové analýzy, prenatální diagnostiky, předimplantační diagnostiky a výzkumu na embryích. Autorův výklad této bioetické problematiky, která představuje náročnou medicínskou a právní problematiku, je zpracován zasvěceně a přitom čtivě. V obdobném duchu je zpracována tematika statusu lidského těla a jeho součástí uplatňovaných při transplantacích. Autor problematiku uvádí historickým exkursem a ukazuje složitost darování orgánů a právního režimu transplantátů. Citlivou otázkou je problematika embrya a umělého přerušování těhotenství. Autor vhodně charakterizuje morální, právní i politický aspekt této problematiky. Poslední problematika smrti a umírání patří k nejdiskutovanějším tématům bioetiky, zejména pokud jde o eutanázii a asistovanou sebevraždu. Určitou alternativu poskytuje paliativní péče. K probíraným tématům autor uvádí právní výzvy vyplývající z dané materie.

Jedenáctá kapitola předkládá určitou vizi vývoje pro 21. století. Rozvinutí lékařské vědy a biotechnologií přinese nejen medicínský pokrok, ale i nové problémové jevy s globálním rozměrem, s nimiž se bude muset vypořádat jak bioetika, tak právo. Za důležitou považuje habilitant popularizaci vědy ve společnosti (s. 144-145), nedodává však, v čem je třeba spatřovat vlastní efekt takové popularizace.

Poslední **dvanáctá** kapitola konstatuje potvrzení hypotézy stanovené v úvodu práce, že právní regulace v oblasti biomedicíny nestačí a k nalezení odpovědí na výzvy 21. století je třeba multidisciplinární přístup zahrnující i mimoprávní způsoby regulace. Návazně autor formuluje pět odpovědí jako nezbytnou reakci na vývoj, kterému bude třeba čelit v blízké

budoucnosti. Těchto pět opatření lze považovat za autorův myšlenkový příspěvek k řešení nově nastupujících bioetických témat.

K celkovému hodnocení habilitační práce lze shrnout, že práce má logicky vystavěnou nosnou konstrukci zahrnující analytický i syntetizující pohled. Autor měl při volbě bioetických témat na vybranou. Mohl se zaměřit na hlubokou analýzu jednoho tématu nebo jich zvolit více. Je autorovou licencí, že si vybral čtyři nejaktuálnější témata. Habilitační práce je zpracována s dobrou znalostí předmětného tématu, pečlivě a systematicky. Cíl práce ověřit platnost postavené hypotézy byl autorem splněn. Určitým nedostatkem práce je, že na rozdíl od tématu lidského genomu, kde autor vyslovuje vlastní stanoviska k platné právní úpravě, u ostatních třech bioetických témat takové úvahy *de lege ferenda* v zásadě chybí. Habilitant to nicméně částečně kompenzuje poslední kapitolou, kde uvádí pět možných odpovědí na budoucí nepředvídatelné bioetické problémy.

Habilitační práce vychází z širokého okruhu relevantních domácích i zahraničních pramenů a habilitant v tomto směru prokázal dobrou schopnost cílevědomě a tvůrčím způsobem pracovat s rozsáhlým vědeckým materiálem, jak o tom svědčí i bohatý poznámkový aparát (259 odkazů pod čarou). Autor osvědčil schopnost teoretického zvládnutí dané problematiky a jeho práce přináší nové vědecké poznatky. Práce vystihuje širší bioetické problematiky, ukazuje možné právní přístupy a poskytuje inspirující podněty k bioetickým úvahám, jejichž aktuálnost bude s rozvojem biomedicíny v globalizujícím se světě nutně narůstat.

K formální stránce práce lze říci, že je napsána srozumitelným čtivým jazykem s minimálním počtem překlepů. Úroveň citací je na dobré úrovni, citace naplňují požadavky mezinárodní citační směrnice ISO 690.

Celkově lze konstatovat, že práce habilitanta představuje vědecky přínosné dílo, které prokazuje jeho schopnost vědecké a pedagogické práce na požadované úrovni. Předložená práce **naplňuje podmínky stanovené v příslušných předpisech pro úspěšnou obhajobu a udělení JUDr. Branislavu Fábrymu, PhD. vědecko-pedagogického titulu docent ve studijním oboru teorie a dějiny státu a práva.**

V Brně 8. 3. 2019

prof. JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc.